

חבל נחלתו

סימן מז

הבאת מנחות וביכורים מכל חמשת מיני דגן

ואתא תוספתא לפרושה".

כלומר, רש"י מבאר שהמיון של הבריתא שכוסמין מין חיטין, ושיפון ושבולת שועל מין שעורין, הוא דוקא לגבי הצטרפות להפרשת חלה. כאמור בריש פרק ד בחלה: "שתי נשים שנעשו שני קבין ונגעו זה בזה אפילו הם ממין אחד פטורים ובזמן שהם של אשה אחת מין במינו חייב ושלא במינו פטור. איזה הוא מין במינו **החטים אינן מצטרפות עם הכל אלא עם הכוסמין** והשעורים מצטרפות עם הכל חוץ מן החטים, רבי יוחנן בן נורי אומר שאר המינים מצטרפין זה עם זה".

ופרש ר' עובדיה מברטנורא:

"החטים אינן מצטרפות עם הכל – אם היו שתי עיסות אחת של חטים ואחת של מין אחר מחמשת המינים, ואין באחת מהן שיעור חלה **ונושכות זו בזו**".

"השעורים מצטרפות עם הכל – אף עם הכוסמין, ואע"ג דמין חטים הן, לאו דוקא מין חטים אלא מין שעורים ואף מין חטים, והכי פרישנא לה בריש פ"ק".

"שאר המינים מצטרפין זה עם זה – כגון כוסמין ושבולת שועל ושיפון. והלכה כר' יוחנן בן נורי".

עולה שבנגיעת עיסה בעיסה עיסת חיטין מצטרפת לעיסת כוסמין בלבד, ועיסת כוסמין, עיסת שבולת שועל ועיסת

שאלה

האם מותר להביא מנחות ציבור ויחיד, לחם הפנים וביכורים מכל חמשת מיני דגן, או רק מחיטין, ועומר ומנחת סוטה משעורין?

השאלה היא לגבי כוסמין, שבולת שועל ושיפון, האם הם מין חיטה ושעורה וכאשר לא ניתן להביא מה'אב'1 ניתן להביא מ'תולדתו' או שהם מינים שונים לגמרי ואין להביא מהם כלל.

א. הצטרפות חמשת מיני דגן

במשנה במנחות (ע"א) נאמר: "החיטין, והשעורין, והכוסמין, והשיבולת שועל, והשיפון – הרי אלו חייבין בחלה, ומצטרפין זה עם זה, ואסורים בחדש מלפני הפסח, ומלקצור מלפני העומר. אם השרישו קודם לעומר – העומר מתירן, ואם לאו – אסורין עד שיבא העומר הבא".

ובגמרא נאמר על המשנה: "תנא: כוסמין מין חיטים, שיבולת שועל ושיפון מין שעורין".

מפרש רש"י: "כוסמין מין חיטין – **לענין חלה** איצטריך כדאמרינן במסכת חלה החיטין אין מצטרפין עם הכל חוץ מן הכוסמין השעורים מצטרפין עם הכל חוץ מן החיטין, והאי דתנא ליה הכא משום דמתני' איירי בחלה וקתני ומצטרפין זה עם זה

1. כך לשון הרש"י – חלה פ"א ה"א.

חבל נחלתו

אומר ר"י דמשני בירושלמי כאן בנשך וכאן בבלול פ"י בנשך שכל אחת ואחת נעשה עיטה בפני עצמה ואחר כן נשכו ונתחברו יחד התם ודאי אין מצטרפין כולם אלא כמו שמפורשין בבלול שכל הקמחים נילושים יחד ועשו מהן עיטה בהויא כולם מצטרפים דחשבינן כולם כאחד".

מן התוס' כמה נקודות הקשורות לשאלה בה אנו עוסקים. ראשית התוס' (וכן ראשונים אחרים²) הקשו על רש"י שפרש בפסחים (בניגוד לפירושו במנחות) את היות הכוסמין מין חיטין לענין הפרשת תרו"מ, והקשה מהמשנה בראש כלאים בה נאמר שהחיטין והזונין, השעורים ושבלות שועל, הכוסמין והשיפון אינם כלאים זב"ז, ובירושלמי נאמר שכל זוג אינו כלאים זב"ז בלבד, אבל עם חבריו הוי כלאים. ובמסכת תרומות נאמר שכל שהם כלאי זרעים אין מפרישים מזע"ז וא"כ משמע שאין מפרישים תרו"מ מכוסמין על חיטין. ומתוך עפ"י הירושלמי שהמדובר על הצטרפות לענין הפרשת חלה, כאשר העיסות נוגעות זו בזו (נשך). ואז כאמור בפ"ד בחלה וכפי שהובא לעיל ההצטרפות היא לפי דמיון העיסות. אבל אם בללו את קמחן כל חמשת המינים (בלול) מצטרפים לחיוב הפרשת חלה.

ב. הבאת מנחות מכל חמשת מיני דגן

הר"ן על הרי"ף (פסחים ט ע"ב - י ע"א)

שיפון מצטרפות עם עיסת שעורין, וכן כוסמין שבלות שועל ושיפון מצטרפים לענין חלה בנגיעת עיסות. כמו"כ נאמר במשנה במנחות שכולם אסורים בחדש קודם העומר ומותרים לאחר הבאת העומר.

לא מבואר מה דינו של קמח מג' מיני דגן אלו למנחות.

נאמר במשנה בפסחים (לה ע"א): "אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח: בחטים, בשעורים, בכוסמין, ובשיפון, ובשיבולת שועל..."

ובגמרא מובאת אותה ברייתא: "תנא: כוסמין מין חיטין, שיבולת שועל ושיפון - מין שעורין".

ומסביר תוספות (פסחים לה ע"א): "כוסמין מין חיטין שיבולת שועל ושיפון מין שעורין - רש"י פירש לענין דאין תורמין ממין על שאין מינו ור"י אומר דבמנחות בפרק ר' ישמעאל (דף ע. ע) מוכח בהדיא דברייתא לענין חלה מיתניא. יש מקשין דתנן במסכת חלה (פ"ד מ"ב) החיטה אינה מצטרפת עם הכל חוץ מן הכוסמין והשעורין מצטרפין עם הכל חוץ מן החיטין אלמא כוסמין בהדי שעורין שפיר דמי ואומר ר"י דכוסמין מין חיטין כלומר אף מין חיטין וכל שכן מין שעורין שיבולת שועל ושיפון מין שעורין ולא מין חיטין. והא דתניא התם בריש המסכת חמשה דברים חייבין בחלה החיטין והשעורין והכוסמין ושיבולת שועל ושיפון הרי אלו חייבין בחלה ומצטרפין זה עם זה

2. דברי תוס' ביחס להצטרפות מיני דגן נאמרו ע"י רבים מן הראשונים (תוספות מנחות ע ע"א ד"ה תנא, סה"י לר"ת (חידושים סי' שלד וסי' תקיב), ר"ש ורא"ש ריש חלה, פסקי חלה לרשב"א שער א ד"ה טו, אור זרוע ח"א הל' חלה סימן ריד, רבינו ירוחם - תולדות אדם וחווה נכ"א ח"ג, ריטב"א פסחים לה ע"א, מאירי פסחים לה ע"א).

אבל בבלול כלומר שכל הקמחים נלושו יחד ועשו מהן עיסה מצטרפין דתנן התם בריש מסכת חלה ה' דברים חייבין בחלה ומצטרפין זה עם זה ורמיא לה בירושלמי אהא דתנן חטים אין מצטרפין עם הכל אלא עם הכוסמין ומשני כאן בנשוך כאן בבלול וכדפרישית".

כאמור, הר"ן מסכים עם תוס', ובתוך דבריו כתב: "ועל כרחין מכולן אכולהו חמשת המינין קאמר, וליכא למימר אמנחות קאמר דהא כל המנחות באות מצה ושמע מינה דכולהו חמשת המינין מצטרפין למצה הילכך ודאי לא לענין מצה קאמר...". היינו, הר"ן אגב שלילת האפשרות שכוסמין מין חטיין לענין מנחות, משמיע שכל חמישה מינין מצטרפים למצה למנחות. ומכך שלא דחה אפשרות פחורש כזו משמע מדבריו שהיתה לו ה"א שהמדובר בהבאת מצה מחמישה מיני דגן למנחות.

וכן משמע בתוספות (מנחות ע"ב ד"ה ליקט) שכתב: "ליקט מכולן – אחמשת המינים קאי ובפסח, והא ליכא למימר דאמנחות קאי דקתני אם חמץ הוא וכל המנחות באות מצה כך פירש בקונטרס". ועי' במנחת חינוך (מצוה י) שהבין כן ברש"י (בברכות לו ע"ב) שכל חמישה מיני דגן מצטרפים למנחות, וכ"כ הרשב"א בשם רב האי גאון (ברכות שס).

וכן המאירי (פסחים לה ע"א) כתב: "ואף שם בסוף פרק ואלו מנחות ע"ה ב' אמרו לקט מכלן כזית ואכלן בחמץ ענוש כרת ובמצה יוצא ידי חובתו ופירושה על חמשת המינין, שאם על חמש מנחות כמו שפירשו רבים, חמץ מאי בעי גביהו והרי כל המנחות באות מצה, ואם על עשר שבתודה הבאים חמץ הרי לחמי תודה אינם בכלל

כתב: "כוסמין מין חטים. ליכא למימר דלענין מצה וחמץ מיתניא ולומר שהללו מצטרפין אבל לא חטים ושעורים, דהא תניא בכריתות ובמנחות (דף עה, ב) לקט מכולן כזית ואכלו אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה הוא יוצא ידי חובתו בפסח ועל כרחין מכולן אכולהו חמשת המינין קאמר, וליכא למימר אמנחות קאמר דהא כל המנחות באות מצה ושמע מינה דכולהו חמשת המינין מצטרפין למצה, הילכך ודאי לא לענין מצה קאמר ופירש"י ז"ל דלענין תרומה קאמר דכל שהן ממין אחד תורמין מזה על זה ולא נהירא דהא תנן במסכת תרומה דכל שהוא כלאים זה עם זה אין תורמין מזה על זה ובריש מסכת כלאים מוכח דחטיין וכוסמין כלאים זה בזה דתנן התם החטיין והזונין אינם כלאים זה בזה השעורים ושכולת שועל והכוסמין והשיפון אינן כלאים זה בזה אלא ודאי לענין חלה מיירי הכא. דאע"ג דלענין תרומה אין הכוסמין ממין חטיין לענין חלה כיון שעיסותיהן דומות כדאמרינן בירושלמי מצטרפות כל שהעיסות נושכות זו את זו כי היכי דמהניא בלילה לצרף אפי' חטיין עם השעורין אע"פ שאין עיסותיהן דומות כמו שאכתוב בסמוך בס"ד ודאמרינן הכא כוסמין מין חטים לאו למימרא דלא הוי מין שעורים אלא אף מין חטיין קאמר מדתנן במסכת חלה החטים אין מצטרפין עם הכל חוץ מן הכוסמין והשעורים מצטרפין עם הכל חוץ מן החטים אלמא כוסמין מצטרפין עם השעורים אלא ודאי ה"ק כוסמין אף מין חטיין אבל שכולת שועל ושיפון מין שעורים ולא מין חטים ומיהו ה"מ בנשוך בעלמא כלומר שכל אחת ואחת נעשית עיסה בפני עצמה ואחר כך נשוכו ונתחברו

חבל נחלתו

החזיטים שכשרו לשאר כל המנחות לא כשרו למנחת העומר **כוסמין ושיבולת שועל והשיפון שלא כשרו לשאר כל המנחות** אינו דין שלא יכשרו למנחת העומר השעורין יוכיחו שלא כשרו לשאר כל המנחות וכשרו למנחת העומר לא אם אמרת בשעורין שמנחת סוטה באה מהן תאמר בכוסמין ושיבולת שועל ושיפון שאין מנחת סוטה באה מהן יצאו החזיטין מן הכתוב, וכוסמין ושיבולת שועל ושיפון מקל וחומר³.

הלימוד של ר"י בנו של ריב"ב מובא אף בספרא (ויקרא דבורא דנדבה פרשה יג ד"ה פרשתא יג אות ה), והוא מלמד שפרט לשעורה כל שאר מיני דגן פסולים לקרבן העומר. ר' יהודה בן פזי מביא ברייתא זו כדי להוכיח שמשנת ריש חלה היא בשיטת ר"י בן ריב"ב המחשיבה כל מין מחמשת מיני דגן כמין בפנ"ע ולכן צריך לימוד מיוחד שמנחת העומר אינה באה משאר מינין. בירושלמי דוחים שא"צ ללמוד מן הכתוב ומק"ו את פסולן של שאר המינים לעומר שכן: "הכא שעורה אביב אמר שיבולת שועל אביב לא אמר". בתוך הברייתא של ר"י בן ריב"ב מובא בסתמא שכוסמין שבולת שועל ושיפון פסולים לשאר מנחות ולומדים ק"ו למנחת העומר. ומשמע שהדבר ברור ומקובל, וכל ההו"א היתה אך לגבי מנחת העומר.

והגמרא ממשיכה: "ברם כרבנין שלשה מינין הן השיפון מין כוסמין, שיבולת שועל מין שעורים". היינו, לפי ר"י בן ריב"ב כל הארבעה מינים האחרים פסולים למנחת העומר, אולם לפי חכמים חמשת המינים

פתיתה ועוד היאך יוצא בהם ידי מצה והרי מצה המשתמרת לשם מצה בעינין ולא לשם קרבן אלא בחמשת המינין נאמרה ומעתה עיקר הפירוש כוסמין מין חטים להצטרף עמהם לשיעור חלה מדמיון עיסותיהם...".

לכאורה, כל הראשונים שדבריהם הובאו כאן, היו צריכים לומר שאין מביאים מנחות מכל חמשת מיני דגן, אלא אך מחיטה (=כמעט כל המנחות, שתי הלחם ולחם הפנים) ושעורה (עומר וסוטה). מכך שהראשונים לא דחו אפשרות כזאת על הסף, משמע שניתן להביא מנחות מכל חמשת מיני דגן.

במשנה בריש חלה (פ"א משניות א ו-ב) נאמר: "חמשה דברים חייבים בחלה החטים והשעורים והכוסמין ושבולת שועל ושיפון הרי אלו חייבין בחלה ומצטרפין זה עם זה ואסורין בחדש מלפני הפסח ומלקצור מלפני העומר ואם השרישו קודם לעומר העומר מתירן ואם לאו אסורין עד שיבא העומר הבא³. האוכל מהם כזית מצה בפסח יצא ידי חובתו כזית חמץ חייב בהכרת נתערב אחד מהם בכל המינים הרי זה עובר בפסח. הנודד מן הפת ומן התבואה אסור בהם דברי רבי מאיר וחכמים אומרים הנודד מן הדגן אינו אסור אלא מהן וחייבין בחלה ובמעשרות".

בתלמוד ירושלמי (חלה פ"א ה"א) נאמר: "רבי יודה בר פזי בשם רבי יונתן דרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא היא, דתני רבי יוחנן ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר יכול תביא מן הכוסמין ושיבולת שועל ושיפון ודין הוא ומה אם

3. ע"כ כמשנת מנחות.

מספיק האם בשאר מיני דגן אין הקמח הנקי נחשב לסולת, או שהתורה הגדירה דוקא סולת חיטין ולא מינים אחרים.

והלימוד רמוז ברש"י (פסחים לה ע"א ד"ה אוסר): "...דאין מנחה באה אלא חטים דכתיב (שמות כט) סולת חטים תעשה אותם, חוץ ממנחת העומר, שאינה באה אלא שעורין [וכן] מנחת סוטה".

וכ"פ הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות פ"ב ה"ב): "וכל המנחות סולת חיטין חוץ ממנחת סוטה ועומר התנופה שהם מן השעורים".

נמצא אפוא, שאע"פ שמינים אלו הם מיני חיטין ושעורין בכ"ז אין מביאים מהם מנחות (וכן לחם הפנים) משום שהתורה ציוותה דוקא על סולת חיטים. ועדיין צל"ע אם הביא מנחה מסולת כוסמין האם יצא י"ח רק שלא קיים פרט במצוה אבל אינו מעכב את המצוה, או שכיון שלא נעשית כמצותה לא יצא י"ח וצל"ע.

ג. הבאת כוסמין שבולת שועל ושיפון בשבעת המינים

בתוספתא (ברכות פ"ד ה"ו) נאמר: "פת שעורין ופת כוסמין מברך על של שעורין והלא כוסמין יפין מן השעורין אלא שהשעורין ממין שבעה וכוסמין אינו ממין שבעה".

נימוק זה יש בו דבר תמוה שכן אם משייכים את ג' המינים שלא נמנו בשבעת המינים (כוסמין, שבולת שועל, שיפון) כמין חיטין או מין שעורין הרי הם כלולים בתוך שבעת המינים. וכך כתב הטור (או"ח

נחלקים לזוגות לפי חלוקתם בכלאים: חיטין (וזונין), שעורים ושבולת שועל, כוסמין ושיפון. ולפי חכמים רק שלשה מיני דגן הם: חיטין, שעורין שכלולים בהם שבולת שועל והמין השלישי הוא כוסמין שכלול בו שיפון. ולפי דברי מפרשי הירושלמי (רש"ס, פני משה ותולדות יצחק) עולה ששבולת שועל מותרת למנחת העומר כדין שעורה! ולשיטתם אין גורסים במשנה חמישה דברים, והם נחלקים לשלשה כחלוקתם לכלאי זרעים (ועי' פירוש הרידב"ז שפרש בדרך אחרת לפי גירסת הגר"א). וא"כ דמיונם החיצוני הוא הקובע אף לגבי מיונם להבאת מנחות. ולכן חיטין שבן זוגם הוא הזונין נותרו יחידים להבאת מנחות מהם, אולם שבולת שועל הכלולה בשעורים מותר להביא ממנה את מנחות השעורים – עומר וסוטה. בשדה יהושע משמע ששבולת שועל פסולה לעומר.

לגבי שאר מנחות מצאתי בספרי (פר' פינחס פ"ט קמ"ב) לימוד מפורש: "סולת מן החיטים, אתה אומר סולת מן החיטים או אינו אלא מן השעורים וכוסמים ושבולת שועל ושיפון תלמוד לומר סולת חטים תעשה אותם (שמות כט, ב⁵). הראיל ונאמר סלתות בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחת מהן שאינה אלא מן החיטים אף פורטני בכל סלתות שבתורה שלא יהו אלא מן החיטים". ולפי"ז כל מנחה שצריכה להיות מן הסולת היא דוקא מסולת חיטים ולא סולת כוסמין או סולת שבולת שועל ושיפון וכן לא מן השעורים. לא מבואר

4. הפסוק נאמר בציווי על קרבן התמיד.

5. הפסוק נאמר בציווי על כניסת אהרן ובניו לכהונה.

חבל נחלתו

חטה? ונ"ל דאיתא בריש כלאים החטים והזונין כו' וכתב שם הר"ש תימא דמשמע הכא דכוסמין עם החטים כלאים זה בזה. ובמנחות אמרינן כוסמין מין חטים כו' וי"ל דהיא לענין לצאת ידי מצה כו' ש"מ דיש חילוקים בזה ע"כ קאמר כאן שפיר **דכוסמין אינו בכלל שבעה לכל מילי כמו שעורין** אבל כיון דמ"מ בקצת דברים הוה בכלל חטים כתב בס"י רי"ח דחשיב הוא לענין המוציא. וע' עוד ס"י רי"א בסופר. היינו, יש דינים בכוסמין שהוא מין בפנ"ע ואינו כלול בחיטין ויש שהוא כלול בחיטין, ויש לו מעמד ביניים הלכתי.

אולם המגן אברהם (ס"י ריא ס"ק יב) כתב בקצרה: "ואיהו לאו ממין ז' – פ"י שאין נזכרים בהדיא בקרא עמ"ש ס"י קס"ה ס"ד". וכ"כ שו"ע הגר"ז (ס"י קסח ס"ה) והמשנה ברורה (ס"י ריא ס"ק לד).

היינו האחרונים דחו את הגדר שלאו ממין שבעת המינים כפשוטו ובארו או כט"ז שהם מיני חטים או שעורים בצורה חלקית, או כמג"א שאינם נזכרים בפירוש בשבעת המינים, אבל הם ממש ממניי החיטין והשעורין רק יש להם שם שונה.

וכן באר בערוך השולחן (או"ח ס"י קסח ס"ד): "כתב רבינו הב"י בסעיף ד' פת שעורים ופת כוסמים מברך על של שעורים כיון שהוא ממין ז' אע"פ שהכוסמין יפין עכ"ל וכ"כ הטור והוא מירושלמי פ"ו [הל' א'] דברכות והכונה דאע"ג דכוסמין מין חטין מ"מ כיון דשעורין הוזכר בפירוש בתורה יש לו מעלה נגד כוסמין אף שהוא מין חטין כמו שיש מעלה לחטין על שעורין מפני דאקדמיה בתורה ולכן זהו דווקא בפת שעורין עצמו אבל על מין שעורים כמו פת שיפון שלנו וודאי דכוסמין קודם כיון שהוא

ס"י רח): "וה' מיני דגן שהן חטים ושעורין וכוסמין ושבלת שועל ושיפון שהן גם כן חשובין שנשתבחה בהן ארץ ישראל **שכוסמין הן מין חטים ושבלת שועל ושיפון הן מיני שעורים**".

ברייתא זו מובאת בלשון זו בירושלמי (ברכות פ"ו ה"א), ברמב"ן (ברכות לט ע"ב), רשב"א (ברכות מא ע"א), רא"ש (ברכות פ"ו ס"י כא), ראב"ה (ח"א ס"י קיא, שו"ת ס"י קנא), אבודרהם (ברכת הלחם, זימון, ברכת המזון). וכן הטור (או"ח ס"י קסח) פסק: "פת שעורין ופת כוסמין מברך על השעורין כיון שהוא מין ז' אע"פ שהכוסמין יפין יותר". וכ"פ השו"ע (שם ס"ד).

כמו"כ מביא הבית יוסף (או"ח ס"י ריא אות ו) הלכה נוספת: "כתבו הגהות מיימון בפרק ז' (אות ש) שאם היה לפניו תבשיל שיש בו קמח כוסמין או שיפון ושבלת שועל וגפן ותאנה ורמון נראה לי דכיון דמברך על התבשיל בורא מיני מזונות דברכתו קודמת אף על גב דהני ממין שבעה ואיהו לאו ממין שבעה מכל מקום כיון דחשיבי דעבדי מינייהו פת ומברכי עלייהו המוציא וברכת המזון נראה דברכתו קודמת. אף על גב דלא עבדינהו פת. וכבר נתבאר בסמוך כן בדברי הרמב"ם".

היינו הגה"מ מדגיש אגב בירוירו שכוסמין שבלת שועל ושיפון אינם ממין שבעה ואעפ"כ הם קודמים לברכה במקרה זה כיון שעושים מהם פת. וכ"כ בתשב"ץ קטן (ס"י שכב), וכ"פ בשולחן ערוך (או"ח ס"י ריא ס"ו).

את השאלה שהעלנו שאל הט"ז (או"ח ס"י קסח ס"ק ד) וענה עליה: "משמע לכאורה דכוסמין אינו ממין שבעה וקשה דבס"י ר"ח כתב הטור בהדיא שכוסמין נכלל

מין חטים ולנו לא נודע כלל מין כוסמין (נזרה גם כוונת המג"א סק"ז והט"ז סק"ד נדחק בזה והדבר פשוט כמ"ש).

וכן העיר על הקושיה ותרוציה בשו"ת הר צבי (או"ח א סי' קח): "אולם בעיקר הנחה זו, שכוסמין, שבולת-שועל ושיפון אינם בכלל ז' מינים שנשתבחה בהם א"י, אם כי משמע כן מדברי הגהות מיימוניות בפ"ח שהובא בב"י (סימן ריא) ובשו"ע שם (סעיף ו) שכתב: היו לפניו תבשיל מקמח כוסמין ושבולת שועל ושיפון, וגפן ותאנה ורימון, כיון דמברך על התבשיל בורא מיני מזונות, ברכתו קודמת אע"ג דהנך ממין ז' ואיהו לאו ממין שבעה. אולם בט"ז שם (ס"ק ו) כתב וז"ל: קשה דהא כתב בסימן רח דכוסמין ושבולת שועל הויין בכלל הדברים שנשתבחה א"י וכו' יעו"ש ובמג"א (ס"ק יג) ובבאור הגר"א (אות טז) ובשו"ע (סימן קסח סעיף ד)".

משמע שמסתפק אם ניתן להביא ביכורים (שהם דוקא משבעת המינים) מכוסמין, שבולת שועל ושיפון. ומהאחרונים לעיל משמע שיכול להביא כי הם ממש ממין שבעה.

הפני יהושע (פסחים לו ע"ב) כתב בהסבר תוס' שם: "אלא דלמאי דפשיטא ליה למהרש"א דכוסמין ושיבולת שועל ושיפון מיני ביכורים ניהו נראה שאינו כן דלענ"ד לא אשכחן לה בשום דוכתא בש"ס, וגם בלשון הרמב"ם בהלכות ביכורים, וא"כ הדעת מכרעת דנהי דכוסמין מין חטין ושבולת שועל ושיפון מין שעורין היינו לענין חלה ותרומה וכלאים כפרש"י והתוספות לעיל [ל"ה ע"א] וכ"ש לענין דמקריין לחם דילפינן לה מחלה מריבויא דעריסותיכם כמו שכתבתי לעיל בשמעתין בשם הירושלמי או

משום דהוי בכלל לחם לענין חמץ ומצה כיון שבא לכלל חימוץ ומהיקישא דלעיל, משא"כ לענין ביכורים **לא מהני מה שהן ממני חטין ושעורין אלא חטין ושעורין ממש בעינן** וילפינן לה במנחות מגזירה שוה דארץ ארץ מקרא דארץ חטה ושעורה. ועוד דהא לענין ביכורים אפילו בהנך ז' מינים עצמן אין מביאין אלא ממני המובחר שבהם כדתנן (ביכורים פ"א מ"ג) ואין מביאין מתמרה שבעמקים ומזיתי שמן מעבר הירדן מהאי טעמא גופא כ"ש לענין כוסמין ואינך דגריעי טובא מחטין ושעורין גופיהו וא"כ **מסתמא אינן בכלל הנך ז' מינים דשבח ארץ ישראל**, ולפי"ז עולין דברי התוס' כאן יפה שלזה הענין עצמו נתכונו דאין לומר הא דקאמר אוציא חטין ושעורין היינו למעוטי נמי הנך מיני דכוסמין ושבולת שועל ושיפון כיון שיש במינן ביכורים והיינו חטין ושעורין ממש שהן מינים הא ליתא דהא אגן לחם בעינן, אלא דקושטא דמילתא דקאמר אוציא חטין ושעורין היינו חטין ושעורין ממש ומצות מצה מתקיים בהנך ג' מינים אחרים דוקא, כן נראה לי בכונת התוספות". עולה מדבריהם שזו מחלוקת אחרונים לגבי הבאת כוסמין וכו' בשבעת המינים. והעיר על הפנ"י בתוס' רעק"א לביכורים (פ"א מ"ג).

וכן בשו"ת יביע אומר (ח"ז או"ח סי' ל אות ב) הביא את מחלוקת המהרש"א והפנ"י. ומנה אחרונים שכתבו כפנ"י: "וכ"כ הצ"ח שם. וכן בחי' המהר"ם שיק על המצות (מציה צא). ע"ש. אבל הרש"ש בחי' לפסחים (לו, ב) כתב להוכיח שכל חמשת מיני דגן חייבים בבכורים, וכדברי המהרש"א. ע"ש".

חבל נחלתו

אבל לענין בכורים רק חטים ושעורים ממש נחשבים לז' מינים דאינם שבח ארץ ממש ע"כ חטים קודם להם, אבל לענין לחם חשובים".

מסקנות

א. אע"פ שיש מקום לומר שכל חמשת מיני דגן שייכים במצוות המקדש מפני שהם מעין תולדות לחיטין ושעורין, בכ"ז רוב המנחות מובאות רק מסולת חיטין, ומנחת העומר ומנחת סוטה רק משעורין (אם כי יש ממפרשי הירושלמי שהעלו ניתן להביא מנחות שעורים משבולת שועל).
ב. לגבי שבעת המינין נחלקו האחרונים האם מותר ואולי אף חייבים להביא מכוסמין שבולת שועל ושיפון, מפני שהם כלולים בתוך חיטה ושעורה.

וכך כתב לגבי שאלה זו בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' מג אות ב):

"ט"ז ס"ק ב', חמשת מיני דגן כולל גם כוסמין שבולת שועל ושיפון, דגם הם חשובים, ועוד משום עיקר חיות האדם בזה, עיין בלבוש בהגה מה שהעירו מסי' קס"ח דחטים קודמין לכוסמין, ולכאורה הטעם דאינם ממין שנשתבח א"י וכ' הלבוש דאינו, רק הטעם משום דאינם מוזכרים בפירוש בפסוק, כחטים ושעורים, ואע"פ דא"כ יוקדם לה חמשת מיני פירות שהם הוזכרו בפירוש בפסוק, לזה כ' דאהני הך טעמא דעיקר חיות האדם, משא"כ הפירות, ובאמת בטעם קדימת חטים לכוסמין בסי' קס"ח אפשר עוד להבין לנכון למש"כ הפ"י פסחים ל"ז ע"ב והגרעק"א פ"ק דבכורים דאעפ"י שכוסמין וכ' ממין שבעה לענין שאר דברים,

סימן מח

לא תהיה לו כנושה

תהי דומה עליו כאלו הלוייתו, אלא כאילו לא הלוייתו, כלומר לא תכלימהו". היינו מותרת ההתעניינות והשאלה אך אסורה הדחיקה בחזקה.

והרשב"ם באר: "כשיגיע זמן הלואה לגבות אל תדחק אותו לקחת משכון, כדכתיב: והנושה בא לקחת וגו', או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו. כל נושה כשמגיע הזמן בא לקחת משכון". ולפי הרשב"ם האיסור הוא אך על לקיחת משכון, אבל אפשר לדחוקו לשלם את החוב. פירוש של הרשב"ם אינו להלכה ועוברים בלאו אף אם אין לוקחים משכון אלא דוחקים את הלווה לתשלום ואין לו. אמנם יעויין

שאלה

מתי אדם עובר על "לא תהיה לו כנושה"? ואיך הוא יכול לגבות חוב בלא לעבור על הלאו, אם המלוה ידרוש את התשלום הרי יעבור ב"לא תהיה לו כנושה", וכי אין דרך לכפות על לווה שאינו משלם בהגיע זמן תשלום בלא לעבור על הלאו?

תשובה

א. נאמר בפרשת משפטים (שמות כב, כד): "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה לא תשימון עליו נשך". מפרש רש"י: "לא תהיה לו כנושה – לא תתבענו בחזקה, אם אתה יודע שאין לו, אל